

D. G. MONRAD OG TEATRET

AF

ROBERT NIELIENDAM

Den 6. Maj 1859 blev D. G. MONRAD Kultusminister efter C. C. HALL, der fortsatte som Konseilspræsident og Udenrigsminister. Noget af det første, Monrad foretog sig, var uanmeldt paa Teaterkontoret personligt at gennemgaa Regnskabsbøgerne for at overtøye sig om, at der ikke økonomisk set var noget galt paa Færde. De foregaaende Sæsoner havde været meget urolige, baade i J. L. HEIBERGS Direktions-tid og under hans svage Efterfølger, Rektor N. V. DORPH og dennes eneriske Kommitterede, Ministersekretær H. CHRISTENSEN, som Fru HEIBERG ikke vilde tjene. Hun havde derfor, kun 46 Aar gammel, taget sin Afsted. Og da Fru ANNA NIELSEN forinden var død, savnede Teatret en Førsteskuespillerinde.

Monrad stod ved sin Tiltrædelse over for et Enten-Eller. Skulde han fuldbyrde den Ordning, som C. C. Hall havde forberedt, og som bl. a. gik ud paa, at lade Sceneinstruktør, Professor FR. HØEDT indtræde i Direktionen ved Siden af Administrator H. Christensen og Digteren CARSTEN HAUCH, eller skulde han vælge en helt ny Ledelse? I det første Tilfælde vilde Høedt faa den fulde kunstneriske Indflydelse, som hans fremragende Instruktørevner gav ham Krav paa, men i saa Fald vendte Fru Heiberg ikke tilbage; hun hadede baade Høedt og Christensen for deres Andel i Heibergs Fald; især foragtede hun Christensen, som befordrede Høedts Ønsker i Ministeriet. For at faa den beundrede Dame til atter at indtage den Plads, hun i Vrede havde forladt, maatte Christensen fjernes, medens Høedt nok kunde taales. Christensen var en typisk ministeriel Embedsmand og havde i nogle Aar været C. C. Halls haandgangne Mand i alle Teaterspørgsmaal. Sine kunstneriske Meninger hentede han hos Høedt, og det gjorde ham særlig farlig i Fru Heibergs Øjne. Iøvrigt kunde ingen nægte, at han havde indlagt sig Fortjeneste ved sin dygtige Ledelse af Teatrets totale Ombygning i 1857.

Monrad traf sin Beslutning i Fru Heibergs Favør, og efter Samraad

med hende valgte han den konservative Helstatsmand, tidl. Minister F. F. v. TILLISCH til Chef. Han besad ganske vist ingen kunstnerisk Indsigt, men var en dygtig Administrator, velegnet til at følge Sporene fra Heibergs Direktorat, saaledes at Fruen gennem ham og Ministeren kunde dæmme op for Høedts Indflydelse. Christensen blev altsaa afskediget med kort Varsel, og Fru Heiberg lader i sine Memoirer Monrad foretage denne Eksekution med en vis Glæde, men af „Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger“ (III, 85 f.) fremgaar det, at C. C. Hall intet vidste om Sagen, før Loddet var kastet. „Gjorde han Monrad sin Ret“, sagde han, „skulde han øjeblikkelig ud af Ministeriet. Det er ikke længer de gode, gamle, hyggelige Tider“. Christensen tog Slaget med oprejst Pande, men siden fortalte han i sit Forsvarsskrift, at Monrad alligevel følte sig „pinligt berørt“, fordi han gjorde et Menneske Uret. „Han betænkte sig endnu i sidste Øjeblik paa at underskrive — men det maatte jo ske“. Saa var Banen klar; Fru Heiberg genoptraadte til Publikums og Pressens Tilfredshed.

Men Afskedigelsen nagede Monrad. Det kan ses af et Brev, han mange Aar senere sendte Christensen, som da var Borgmester og Herredsfoged i Hobro, medens Monrad var øverste gejstlige Myndighed paa Lolland-Falster. Borgmesteren havde sendt Biskoppen en Tak for hans Bog „Prædikener paa alle Søn- og Helligdage“ og fik saa dette Svar (nu i Teatermuseet):

Hr. Justitsraad Christensen.

Høistærede! Tak for den Glæde, som De har voldet mig med Deres Brev. En Prædikants eneste Fortjeneste bestaar i at tage Skodderne fra, saa Lyset kan skinne ind i Sjælene, og han har sin Glæde af, naar det et og andet Sted lykkes ham.

I Anledning af Deres Brevs Begyndelse maa jeg tilføie et Par Ord. De har altid staaet for mig som en ualmindelig forretningsdygtig Mand, over hvis Virksomhed der var udbredt en med Tact forbundet Friskhed og Raskhed, der havde en heldig Indflydelse paa Sagernes Gang. Jeg handlede efter min bedste Overbeviisning, da jeg fiernede Dem fra en Stilling, som De havde faaet kjær; jeg talte om Dem til Justitsministeren, men maa indrømme, at jeg allerede fandt ham paavirket til Deres Gunst af en mægtigere Indflydelse. Jeg maa imidlertid indrømme, at efter vore Forhold var min Behandling af Dem noget haard, og naar jeg har tænkt paa hine gamle Dage, har jeg i Forholdet til Dem staaet som den, hvem der var Noget at tilgive. At denne Tilgivelse nu er blevet mig tildeel, dertil slutter jeg mig ogsaa af Deres Brev.

Deres hengivne

D. G. Monrad.

Af dette typisk Monradske Brev fremgaar, at Konseilspræsident Hall straks efter Christensens Afskedigelse talte med Justitsminister SIMONY om at skaffe ham Erstatning. Hall vilde her som altid mildne og jævne. Embedet i Hobro fulgte da ogsaa nogenlunde omgaaende, og der levede Christensen sit Liv. Da han 1886 var flyttet til Hovedstaden som Etatsraad og Pensionist, benyttede han sit Otium – skønt Geheimeraad Hall fraraadede hans Beslutning – til at skrive Bogen „Det kgl. Teater 1852–59“, hvori han dels korrigerede TH. OVERSKOUS ensidige Fremstilling af Perioden i „Den danske Skuesplads“, og dels fremsatte et Selvforsvar, fordi han anede, at Fru Heiberg vilde angribe ham og hans (da afdøde) Ven Høedt i sine endnu utrykte Memoirer. Christensens Bog udkom i Fru Heibergs sidste Leveaar, men hun nægtede at læse den. Hun havde forlængst nedskrevet sine Meninger og ønskede ingen personlig Polemik. To Aar senere (1892), da Diskussionen om tredje Del af „Et Liv, gjenoplevet i Erindringen“ slog ud i Flamme, havde baade hun og Christensen forladt denne Verden ligesom forud Monrad og Høedt. Det blev saa Udgiverens, Rigsarkivar A. D. JØRGENSENS Sag at være hendes Advokat.

– Monrad var Kultusminister, til han blev Regeringens Chef foran Krigen 1864. Teatret var i disse Aar ofte under Debat i Rigsdagen. Men Monrad besad ikke den Varme for Skuespilkunsten, som var en af C. C. Halls mest sympatiske Sider. Teatret skyldte omkr. 1860 Sorø Akademi over 200.000 Rdlr., et Byggelaan, for hvilket der ingen Dækning fandtes, og som tyngede paa Budgettet. Monrad fremsatte saa i Folketinget det fantastiske Forslag, at Akademiet selv skulde betale Laanet tilbage af sit Overskud. Hvis denne økonomiske Lettelse blev gennemført, var der Udsigt til, mente han, at Teatret selv kunde samle saa mange Penge, som Bygningens Fuldendelse vilde koste; alle var jo enige om, at den med sit vældige Bagstykke, der ragede op over Facaden, var et Monstrum, som skæmmede Kongens Nytorv. Men Forslaget fik ingen god Modtagelse; navnlig var Teatrets Modstander A. F. TSCHERNING skarp i sit Ordvalg. Han syntes, at Planen var baade „forunderlig og halsbrækkende“. En Laangiver, der betalte Renter og Afdrag til sig selv, havde Verden vist aldrig før set. Han vilde gaa med til at lade Staten betale Bygningens Fuldendelse for at befri Hovedstaden for dens stygge Udseende, mod at hele Virksomheden derefter overgik til Privatdrift. Men det Tilbud afslog Monrad. Saa hellere beholde Teatret, som det var, end købe det færdigt for den Pris. Gik det over til „privat Industri“, maatte man fratage det Prædikament „kongeligt“. Kongen og hans Hus havde

Loger, som var en Rettighed, for hvilken der ikke betaltes (først under Christian IX ændredes Forholdet), og som hørte med til „Kronens Glans“. En saadan Forpligtelse kunde ikke afgøres med Penge. Og endelig mindede Monrad (26. og 29. Nov. 1861) virkningsfuldt om, at Folketinget frivilligt, da Fællesforfatningen af 1855 blev en Realitet, havde beholdt Teatret under Kongeriget. Man ønskede da netop ikke, at det skulde tilfalde Monarkiet og derved komme ud for den Eventualitet at maatte opføre Forestillinger paa Tysk. Det vilde være en daarlig Konsekvens af denne Bestemmelse, hvis man nu slog det ihjel som Nationalscene. Et Sociétaire-Styre efter fransk Mønster, som Tscherning ogsaa havde været inde paa, passede ikke for en Scene, der dyrkede Opera og Ballet; man risikerede, sagde Monrad, at det hele gik i „Skudder-Mudder“, men det var uden Tvivl ogsaa det Resultat, Tscherning nærede størst Forventning om. Ved Afstemningen fulgte kun fire Stemmer Monrad, medens 77 Medlemmer stemte imod. Laanet blev altsaa staaende og dermed den grimme Bygning til 1874.

For at Teatret kunde klare Renter og Afdrag maatte Monrad paa Finansloven 1863-64 forlange det almindelige Tilskud forøget med c. 12.000 Rdlr. Hvis Rigsdagen ikke opfyldte dette Krav, vilde han forlade Ministeriet (24. Nov. 1862). Det var ingen overilet Beslutning, sagde han, men Ansvar for Teatrets daarlige Økonomi følte som et Tryk, han maatte befries for. Og dette kunde kun ske ad to Veje, enten ved at han forlod Ministeriet, eller ved at Tilskudet blev fastlagt saa rundeligt, at man undgik nye Krav hvert Finansaar. Dette Enten-eller gav Anledning til en omfattende Debat, hvorunder Monrads Trusel virkede. Endog Bondevennernes Fører J. A. HANSEN stemte Ja, da han fandt det uforsvarligt at fremkalde en Ministerkrise paa et saadant Spørgsmaal; men det var unægtelig en farlig Bane at komme ind paa, saa at sige at købe Ministrenes Forbliven i Statsraadet. Monrads Forslag gik altsaa igennem, reduceret til 10.000 Rdlr.

Men han blev snart træt af Diskussionerne om Teatret. De var ikke egnede til at nære hans politiske Forfængelighed. Ulysten kom ogsaa frem i hans Svar til Professor BJERRING, som i Landstinget efterlyste et nyt Forslag til Bygningens Fuldendelse. Monrad mente, som alle andre, at Teatrets Udseende var en Skandale, men han følte alligevel „en vis Forknythed“ over for Spørgsmaalet, fordi Bevillingen ikke kunde gennemføres i Folketinget, hvor Modstanden var for stærk. Men hvis Landstinget vilde vedtage en Sum til Formaalet, skulde den blive modtaget med stor Glæde. Men det gjorde Landstinget ikke.

Hvad vilde der være sket, hvis Monrad i 1859 havde fulgt Halls

Linje og givet Professor Høedt Magten? Repertoiret vilde i saa Fald være kommet i større Kontakt med Samtidens dramatiske Litteratur og derigennem med Fremtiden. Høedt havde altid i selve den sceniske Udførelse noget nyt paa Hjerte og i sit Følge. Gennem ham kom Naturalismen her til Lands før til Teatret end til Litteraturen. Han stod paa Højden af sin Evne, da han blev vraget, og denne Tilsidesættelse var farlig for hans vigende Natur. Alt blev nu i den gamle Gænge med Fru Heiberg som scenisk Topfigur, saaledes at hun ironisk vendt mod Høedt kunde skrive: „Det gaar tilbage med Fremtiden“. Monrad forlængede vel hendes Kunstnerliv med fire à fem Aar, men de faldt hende, navnlig efter Heibergs Død, til Besvær. Hvad Teatret tabte ved, at man hæmmede Høedts Indflydelse netop paa det Tidspunkt, fik Monrad først bagefter en Anelse om. Perioden endte med, at 1864 ogsaa paa Teatrets Omraade blev et Skæringsaar: Fru Heiberg forlod Scenen for bestandig, Høedt tog Afsked som Instruktør, og MICHAEL WIEHE døde. Midt i Krigsvinteren, da alles Øjne var rettet mod Konseilspræsidenten, som stod med Ansvar, tog han – skønt han ikke længere var Kultusminister – alligevel Ordet under en Teaterdebat i Folketinget og sagde, at han ved at læse Th. Overskous nylig udkomne Teaterhistorie havde høstet den Lærdom, at Skuepladsen altid havde haft den største Vanskelighed ved at slaa sig igennem, og at man aldrig havde været tilfreds med Bestyrelsen, før den var gaaet af: „Dette har været mig en stor Beroligelse under de Besværigheder med Hensyn til Teatret, som jeg nu, Gud være lovet, er blevet fri for“.

Paa den Maade søgte han en negativ Trøst. Ogsaa paa dette Omraade af sit politiske Liv følte han, at han, som han skrev til Borgmester Christensen, stod som den, „hvem der var Noget at tilgive“.